

НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

На правах рукопису

ГЛІБКО Сергій Васильович

**СУТНІСНІ ОЗНАКИ
АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА**

Спеціальність 12.00.03 — Цивільне право; сімейне право;
цивільний процес; міжнародне
приватне право

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

ХАРКІВ 1995

00755823 (U) КОПИЛ

Робота виконана на кафедрі правових основ підприємництва і фінансового права Національної юридичної академії України

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, професор
В. Л. Мусяка

Офіційні опоненти: заслужений діяч науки і техніки
України, доктор юридичних наук
Я. М. Шевченко

доктор юридичних наук, професор
І. Ю. Красько

Провідна організація — Університет внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ
України

Захист відбудеться „28“ вересня 1995 р.
о 14-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 068.25.01 в Національній юридичній академії України
за адресою: 310024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Національної юридичної академії України за адресою:
310024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

Автореферат розісланий «28» серпня 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор юридичних наук,
професор

В. Д. Гончаренко
ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Економічні перетворення в Україні потребують не тільки політичних рішень, реалізації їх в економічних реформах, а й випереджаючого реагування на ці процеси права та законодавства.

Особливе місце в ринкових перетвореннях належить суб'єктам підприємницької діяльності, в тому числі й акціонерним товариствам. У реалізації поставлених Верховною Радою та Кабінетом Міністрів України завдань¹ по залученню інвестицій та формуванню фондового ринку в Україні провідна роль відведена саме акціонерним товариствам. Останні мають важливе значення в розвитку економіки як форма швидкої акумуляції капіталу у значних розмірах, залучення дрібних капіталів в економіку, їх прибуткового використання в галузях, недоступних для окремих приватних капіталів, відвертання вільних коштів як громадян, так і юридичних осіб від їх інфляційної бездіяльності як працюючі інвестиції. У зв'язку з цим, істотне значення має стан законодавчого закріплення статусу акціонерного товариства, визначення його місця серед інших організаційно-правових форм підприємництва.

Слід враховувати й те, що у зв'язку з масовою приватизацією державних підприємств шляхом акціонування та корпоратизації в Україні відбуваються становлення у великих розмірах обігу акцій, примусове формування ринку цінних паперів. Про вплив акціонування при приватизації державних підприємств на фондовий ринок свідчить те, що тільки на початок 1994 р. було зареєстровано 1298 емісій акцій на суму 34,5 трильйонів карбованців. Разом з цим акції корпоратизованих і приватизованих підприємств склали 80% обсягу цінних паперів від загальної емісії². В цих умовах кожний акціонер повинен бути забезпечений стабільною і цивілізованою нормативною базою, яка б врегульовувала його взаємовідносини з акціонерним товариством і визначала його місце серед інших акціонерів.

В умовах швидкого формування фондового ринку в Україні і відсутності цілісного правового інституту, який повинен стати норма-

¹ Див.: Квятковский И.В. Концепция фондового рынка: взгляд из Верховного Совета. // Финанс. Украина. 1995. № 5. С. II; "Про концепцію функціонування і розвитку фондового ринку в Україні": Схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 1994 р. № 277 // Уряд. кур'єр. 1994. № 88-89. С. II.

² Див.: Голос України. 1995. № 26. 9 лютого. С. 5.

тивної основою його функціонування, об'єктивно виникла потреба в науковому аналізі важливих елементів правового статусу акціонерного товариства, його сутнісних ознак. Проведене дослідження поняття та сутнісних ознак акціонерного товариства, принципів та методів визначення його статусу як організаційно-правової форми підприємницької діяльності спрямоване на створення елементів теоретичної бази подальшого системного нормотворення у даній сфері суспільних відносин.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Проблемами законодавчого регулювання акціонерних товариств в 20-30-х роках займалися науковці-юристи М.М. Агарков, Х.Е. Бахчисарайцев, В.Д. Вольф, А.Г. Гойхбарг, В.М. Гордон, О.М. Данилова, С.М. Ландкоф та ін. Ці проблеми вирішувалися на підставі діючого в той період законодавства. Тому роботи зазначених авторів, не дивлячись на їх певну наукову цінність, зараз втратили належну актуальність.

Після 30-х років, зі зміною законодавства та вилученням з господарського обігу акціонерних товариств, останні розглядалися в СРСР як науково-історичний матеріал або форма підприємництва в іноземному законодавстві /А.В. Венедиктов, С.М. Братусь, В.П. Мозодін, М.І. Кулагін та ін./ . В Україні лише на початку 90-х років вчені знову звернули увагу на проблеми акціонування /А.М. Шевченко, А.Я. Пилипенко, О.А. Пушкін, В.Л. Яроцький, Н.І. Гайдучкий та ін./ . Однак в їх роботах розглядалися лише окремі питання законодавчого регулювання акціонерного товариства: проблеми права власності, захисту прав акціонерів, визначення природи акцій.

Необхідність саме системних рішень проблем законодавчого визначення статусу акціонерного товариства, докладного визначення його характерних ознак обумовили проведення комплексного дослідження наявних проблем у теорії і практиці правового регулювання сфери організації та діяльності цих суб'єктів підприємництва.

Об'єктом дослідження є цивільно-правові відносини у сфері діяльності акціонерних товариств, законодавство, яке регулює ці правовідносини.

Предметом дослідження є поняття і нормативне закріплення ознак акціонерного товариства та їх вплив на властивості юридичної особи, методи визначення правового статусу акціонерного товариства як організаційно-правової форми підприємництва.

Метод дослідження є визначення і розкриття сутнісних ознак акціонерного товариства як організаційно-правової форми підприєм-

ництва, вироблення на цій підставі, з урахуванням практики застосування чинного законодавства у сфері функціонування акціонерних товариств, основних напрямків удосконалення цього законодавства.

Завдання дослідження:

1. Теоретичний аналіз поглядів вчених на акціонерне товариство у різних історичних та національних правових системах.

2. Теоретичне визначення поняття акціонерного товариства, яке має стати основою для закріплення у законодавстві принципів нормативного регулювання статусу об'єкта цього дослідження.

3. Розкриття основних рис акціонерного товариства, які виявляють його особливості, впливають на встановлення його місця серед господарських товариств та інших організаційно-правових форм підприємництва.

4. Комплексний аналіз чинного законодавства, яке визначає статус акціонерного товариства, формулювання конкретних пропозицій щодо його удосконалення.

Методологію дослідження склали такі методи: історичний, аналітичний, статистичний, раціональний, формально-логічний, порівняльно-правовий, системно-структурний.

Теоретичну основу дослідження склали положення, які відобразили у своїх роботах провідні вчені-правознавці України та СНД:

С.С. Алексєєв, М.М. Агарков, Ч.Н. Азімов, Х.Е. Бахчисарайцев, С.М. Братусь, В.Ю. Вольт, В.М. Гордон, В.М. Горшенєв, О.С. Йоффе, О.О. Красавчиєв, І.Ю. Красько, С.М. Ландкоф, В.П. Маслов, В.П. Мозолін, В.Л. Мусіяка, Р.Л. Нарішкіна, О.А. Пушкін, Е.О. Суханов, М.М. Сибільов, С.О. Флейшиц, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневич та ін.

В роботі використані також погляди вчених інших держав:

Дж. Д. Рейтцела, Р.В. Хамільтона, А.Дж. Барнеса, Л.С. Кларка /США/, Дж. Чарльзворта /Англія/.

Емпірична база роботи. При аналізі сутнісних ознак акціонерного товариства на основі порівняльного методу були досліджені нормативні акти Російської імперії, раннього радянського періоду УРСР, РРФСР, СРСР, чинного законодавства ФРН, США, Франції, Російської Федерації, діюче законодавство України.

Вивчено більш 30 статутів акціонерних компаній, зареєстрованих в Російській імперії у 1914 р., 50 статутів акціонерних товариств та установчих договорів про їх створення, зареєстрованих у виконавчому комітеті Ради народних депутатів м. Харкова у 1994 р., понад 200 проспектів емісій акцій /інформацій про випуск акцій/, зареєстрованих в Україні у 1994 р., дані Міністерства фінансів України про випуск акцій і облігацій акціонерними товариствами у

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що автором уперше в Україні на різні монографічного дослідження здійснений всебічний аналіз суттєвих ознак акціонерного товариства як юридичної особи і суб'єкта підприємницької діяльності, з урахуванням яких вироблено і подано наукове поняття акціонерного товариства.

Автором вперше в цивілістичній теорії звернена увага на корпоративність як ознаку, що визначає особливість управління акціонерним товариством. Корпоративність впливає на реалізацію суб'єктивного права акціонерів - права членства, у зв'язку з чим для забезпечення реалізації цього права у дисертації запропоновано ряд змін.

Вперше проаналізована відмінність між акціонерними товариствами відкритого та закритого типів, конкретизована суть кожного з них. На основі узагальнення практики утворення і функціонування акціонерних товариств запропоновано увести в законодавство додаткові критерії, які дозволяють відрізнити види акціонерних товариств.

Запропоновано термінологічне визначення та нормативне закріплення видів підписки на акції, які названі приватною і публічною. Підкреслено, що вид підписки не повинен впливати на визначення виду акціонерного товариства.

Автором вперше проаналізовано методи правового регулювання статусу акціонерного товариства, який можна покласти в основу розмежування галузей законодавчого та локального /нормативними актами акціонерного товариства/ регулювання діяльності акціонерних товариств.

Докладно досліджений стан нормативного регулювання участі акціонерів та їх представників в управлінні товариством, запропоновані ефективні правові форми, які найбільшою мірою забезпечують реалізацію суб'єктивного права членства, передусім, вперше запропоновано використання додаткової форми накопичувального голосування.

Автор пропонує увести в законодавство точну назву колегіального та єдиноначальних виконавчих органів акціонерного товариства та обґрунтовує необхідність цього.

На захист вносяться такі положення, вироблені автором у результаті дослідження:

- визначення та зміст сутнісних ознак акціонерного товариства, які у своїй сукупності характеризують його. До них віднесено:

а/ договірний характер утворення акціонерного товариства;

б/ корпоративність в управлінні товариством на основі статуту /локального нормативного акту/;

в/ особливий зв'язок акціонерів на основі членства /"союз осіб"/ і внесення вкладів до статутного фонду /"союз капіталів"/;

г/ право членства в акціонерному товаристві носить зобов'язальний характер і виражається в акціях, котрі як цінні папери засвідчують внесення вкладів акціонерів до статутного фонду. Право членства акціонерів є сукупністю правомочностей, зобов'язаною особою за якими виступає акціонерне товариство після його державної реєстрації;

- визначення поняття акціонерного товариства, яке посідає важливе місце у системі господарських товариств. Акціонерне товариство відрізняється від інших господарських товариств як наявністю особливих ознак, так і певною мірою розвитком окремих з них;

- критерії відмінності відкритого та закритого акціонерних товариств. До них віднесено, з одного боку, можливість вільного відчуження акцій у відкритому акціонерному товаристві, а з другого - наявність привілейованого права у інших акціонерів, що залишаються у товаристві, на купівлю акцій, які відчужуються акціонерами, що виходять із закритого товариства;

- пропозиція щодо назви видів підписки на акції як "приватної" та "публічної" з метою точного вираження їх суті та термінологічного розмежування з видами акціонерних товариств;

- висновок про наявність у законодавстві України імперативного, диспозитивного та автономного методів регулювання правового статусу акціонерного товариства як організаційно-правової форми підприємницької діяльності;

- пропозиція відмовитися від принципу спеціальної правоздатності акціонерного товариства, як, можливо, і деяких інших суб'єктів підприємницької діяльності, виходячи з об'єктивних чинників розвитку економіки та права в умовах прямування до ринку;

- пропонується затвердити верховність загальних зборів акціонерів у керуванні товариством як основу необмеженої компетенції в управлінні товариством по відношенню до інших органів товариства. Одночасно компетенція загальних зборів має бути виключною з деяких питань, тому певні повноваження загальних зборів не можуть передаватися як спостережній раді, так і виконавчим органам акціонерного товариства;

- доказ необхідності удосконалення нормативного регулювання прав акціонерів на участь в управлінні товариством, їх представ-

ництва в загальних зборах під час голосування, допущення різних форм голосування, а також конкретні пропозиції щодо доповнення та змін відповідних нормативних актів;

- виділення як важливої риси акціонерного товариства нормативною визначеності видів виконавчих органів, які можуть бути як колегіальними, так і єдиноначальними;

- визначення порядку змін статутного товариства, який повинен мати імперативно-нормований характер з урахуванням функцій, які покладатимуться на статутний фонд: первинної матеріальної бази підприємницької діяльності, а також гарантійної, регулятивної та організаційної функцій;

- підхід до права власності акціонерного товариства як до права приватної власності;

- висновок про можливість випуску облігацій акціонерного товариства, забезпеченого як заставою майна, так і додатковими формами контролю облігаціонерів через свого представника;

- обґрунтування права акціонерів на одержання дивідендів за їх вибором в натуральній, грошовій формі або в акціях.

Теоретичне та практичне значення дослідження. Результати дослідження дозволяють обґрунтувати концептуальні підходи до рішення теоретичних проблем визначення та регулювання правового статусу, важливого суб'єкта підприємницької діяльності - акціонерного товариства. Вони створюють теоретичну основу для необхідних законодавчих перетворень, здатні звернути увагу інших дослідників на подальші пошуки та системні дослідження в галузі практичного просування до сучасних форм цивілізованого ринку.

Практично можуть бути використані деякі висновки дисертації при розробці локальних актів акціонерного товариства.

Основні теоретичні висновки підкріплені пропозиціями, сформульованими як зміни та доповнення до чинного законодавства, що регулює відносини у галузі формування фондового ринку та функціонування господарських товариств. Висновки та пропозиції, зроблені у дисертації, обумовлені вимогами постійного удосконалення цивільного та підприємницького законодавства.

Результати наукового дослідження можуть бути використані в процесі викладання правових основ підприємництва та цивільного права, а також суб'єктами підприємництва у їх діяльності.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію підготовлено на кафедрі правових основ підприємництва та фінансового права Національної юридичної академії України, де здійснено її обговорення та рецензування.

Основні положення дисертації викладені в опублікованих автором роботах. Результати дослідження використовувались дисертантом у практичній роботі, в навчальному процесі під час проведення семінарських занять.

Пропозиції щодо додаткового законодавчого регулювання статусу акціонерного товариства надіслані до Верховної Ради України.

Структура та обсяг роботи обумовлені метою дослідження. Дисертація складається із вступу, двох глав, п'яти параграфів, закінчення та бібліографії.

Обсяг дисертації - 172 сторінки /без бібліографії/.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність дисертаційного дослідження, визначаються його мета, завдання, викладена наукова новизна, сформульовані основні результати дослідження, винесені на захист.

В першій главі "Поняття та сутнісні ознаки акціонерного товариства" розглядаються теоретичні підходи до визначення поняття акціонерного товариства, його рис, особливостей.

Аналізуються історичний розвиток законодавчого регулювання статусу акціонерного товариства як юридичної особи і форми підприємницької діяльності, еволюція сутнісних ознак акціонерного товариства, теоретичних підходів до визначення поняття об'єкту дослідження.

Підкреслюється, що у дореволюційній теорії цивільного та торговельного права існували різні підходи до питання віднесення акціонерних компаній до товариств. Поруч з поширеною позицією /Г.Ф. Шершеневич, А.І. Камінка/, згідно з якою акціонерні компанії дорівнювались до товариств, існували погляди, які заперечували спільність акціонерних компаній та товариств /І. Тарасов, Л.І. Петражицький/. Мали місце й особливі позиції. Наприклад, з однією з них, заперечувалася наявність будь-якого об'єднання в акціонерній компанії /П.М. Гусаковський/.

На думку дисертанта, відмінність позицій різних авторів обумовлена індиферентністю законодавства до врахування і визначення рис акціонерного товариства.

В радянський період, поряд зі спадкоємством згаданих підходів до поняття акціонерних товариств, які вже стали традиційними в теорії, висувались такі поняття, які обґрунтовувались на підставі діючого у відповідний час законодавства. Наприклад, акціонерні товариства відокремлювались як недоговорні союзи від товариств "у власному розумінні слова" /В.Д. Вольф/.

Сучасні погляди на акціонерне товариство у теорії цивільного та підприємницького права в Україні, СНД та деяких інших державах ґрунтуються також на легалізованих властивостях акціонерних товариств.

Класичними ознаками акціонерного товариства, що передають його сутність, більшість дослідників вважає договірний характер заснування акціонерного товариства, корпоративність у його діяльності на основі статуту, певну єдність акціонерів і єдність майна /остання означена правовою категорією – статутний фонд/, наявність акцій, які засвідчують наявність специфічного права акціонерів – права членства.

При розгляді договірності утворення акціонерного товариства увага звернута на види нормативного регулювання порядку здійснення підписки та визначення видів підписки. Пропонується класифікувати підписку як приватну та публічну, а останню визначати на підставі таких рис: розповсюдження акцій серед осіб, коло яких заздалегідь неможливо окреслити; публічна об'ява про підписку у будь-якій формі; залучення до проведення підписки торговців цінними паперами.

Крім того, на основі проведеного аналізу пропонується чітке нормативне визначення видів акціонерного товариства. Їх поділ на підставі не видів підписки, а наявності у акціонерів права привілейованої купівлі акцій, що належать акціонерам, які виходять із закритого товариства. У відкритому товаристві реалізація акцій відбувається вільно, на розсуд продавців і покупців акцій.

Як висновок у першій главі визначається поняття акціонерного товариства, яким є заснований на підставі договору "союз осіб" та "союз капіталів", утворений шляхом об'єднання в єдиний статутний фонд виражених та засвідчених в акціях вкладів акціонерів, з метою здійснення підприємницької діяльності та одержання прибутку.

Глава друга "Способи закріплення статусу акціонерного товариства та його сутнісних ознак" складається з п'яти параграфів. У параграфі першому "Загальна характеристика норм, які визначають статус акціонерного товариства" розглядається нормативна база, яка регулює правове становище акціонерного товариства.

Основними способами правового регулювання статусу акціонерного товариства, які закріплені в законах України "Про господарські товариства" і "Про цінні папери та фондову біржу", є дозвіл, заборона та позитивне зобов'язування, які реалізуються за допомогою імперативного, диспозитивного та автономного методів правового регулювання. Названі методи закріплені в нормах права, які згідно з їх змістом, поділяються на уповноважучі, зобов'язуючі та забороняючі

норми. Поряд з ними, з точки зору міри визначеності нормативних приписів, наявні рекомендаційні норми, які дають змогу акціонерному товариству у визначеній сфері правовідносин регулювати їх своїми локальними актами /основний з них - статут/.

У параграфі другому "Властивості акціонерного товариства як юридичної особи" автор звертає особливу увагу на характер сутнісних ознак акціонерного товариства та їх реалізацій у властивостях юридичної особи. Саме в рисах юридичної особи відображаються особливості акціонерного товариства в цивільно-правових відносинах з іншими суб'єктами підприємництва.

Акціонерне товариство як підприємницька організаційно-правова форма створюється з метою одержання прибутку. У зв'язку з цим об'єктивні обставини вимагають перегляду підходів до спеціальної правосдатності. Аналізуються причини її виникнення і пропонується при наявності мети - одержання прибутку - правосдатність вважати загальною, не обмеженою видами діяльності акціонерного товариства /за винятком обмежень, належним чином закріплених у законі/. Тим більш, що зараз неможливо використовувати для обґрунтування необхідності спеціальної правосдатності наявність плановості господарства за обмеженістю її дій певною мірою тільки на державні підприємства. З цього можливо прийти до висновку, що правосдатність акціонерних товариств, як і деяких інших суб'єктів підприємництва, слід вважати загальною і цільовою тільки у питанні одержання прибутку. У зв'язку з цим угоди за участю акціонерного товариства не повинні визнаватися недійсними на підставі ст.ст. 48, 49 ЦК України, якщо відсутні порушення закріплених законом обмежень.

На реалізацію дієздатності акціонерного товариства впливає така його ознака, як єдність осіб /акціонерів/ та їх капіталів. Вона виявляється в організаційній єдності та особливому утворенні майна акціонерного товариства як юридичної особи.

Особливо виділено те, що воля окремих акціонерів не складає у сумі волі цілого акціонерного товариства. Волевиявлення останнього виражає інтереси колективу акціонерів як одного цілого, відокремлюється від інтересів окремих акціонерів. Тому влада у акціонерному товаристві належить загальним зборам акціонерів, а у разі створення гілки структур управління товариством необхідно дотримуватися принципу верховності влади загальних зборів акціонерів.

Аналізуючи стан законодавчого регулювання верховності загальних зборів, наявність панування на зборах більшості акціонерів у виробленні загального волевиявлення, слід звернути увагу на реалізацію інтересів меншості акціонерів, які не можуть впливати значно

мірою на рішення загальних зборів. У деяких випадках можливі навіть порушення прав меншості акціонерів при зловживанні домінуючою групою акціонерів. Саме тому одним із засобів захисту інтересів меншості акціонерів, на думку дисертанта, є використання розповсюдженої практики накопичувального голосування, при якому акціонери, які перебувають у меншості, зможуть мати свого представника в контрольних та виконавчих органах товариства та, принаймні, бути краще інформованими щодо діяльності товариства, якщо не буде змоги рішуче впливати на прийняття рішень.

Одним з складових повноважень в праві членства акціонерів є право на участь в керуванні товариством, яке здійснюється шляхом участі в зборах та голосуванні. Поширення акціонування як форми підприємництва під час приватизації обумовлює збільшення числа дрібних акціонерів, які навіть з користю для себе могли б передавати своє право голосу іншим особам, посередникам, котрі виконують представницькі функції. Оскільки чинні норми про представництво та доручення у ЦК України не передбачають регулювання в деяких питаннях представництва під час голосування, пропонується закріпити у законодавстві використання об'єднання неголосуючих акцій, передачу голосів на підставі договору доручення, а в разі конкретно означених відповідей – на підставі спеціального доручення з визначенням думки особи, яку представляють.

Проблеми, на погляд дисертанта, полягають також у співвідношенні компетенції загальних зборів, спостережної ради, виконавчих органів, а також у визначеності видів виконавчих органів.

Щодо змісту компетенції названих органів, то при її закріпленні слід дотримуватися принципу верховності загальних зборів, які виражають інтереси економічно та юридично владної групи осіб. Компетенція загальних зборів в усіх випадках повинна бути необмеженою. Але занадто розмитю є компетенція загальних зборів на підставі ст. 47 Закону України "Про господарські товариства", яка дає змогу диспозитивно розширювати повноваження виконавчих органів, як і на підставі ст. 46 – повноваження спостережної ради. Пропонується імперативно закріпити виключну компетенцію загальних зборів акціонерного товариства по вирішенню важливих для функціонування товариства питань, передбачених ст. 42, п.п. в, г ч. 2 ст. 41 зазначеного закону.

Одночасно звертається увага на місце спостережної ради у структурі органів управління акціонерним товариством. Пропонується більш конкретно окреслити компетенцію спостережної ради по виконанню конкретної ради по виконанню контролюючої функції. На підставі того,

що рада спроможна оперативніше реагувати на дії виконавчих органів, слід законодавчо закріпити за радою повноваження по втручанню в діяльність виконавчих органів, коли вона має збиткову спрямованість, але тільки у випадку, коли такі повноваження раді надані статутом.

Правовий статус виконавчих органів акціонерного товариства, які реалізують як основні організаційно-розпорядчу та представницьку функції, теж має бути досконалішим. Тим більш можливо вважати проблемою відсутність визначеності видів виконавчих органів, їх компетенції, що на практиці приводить до можливого представництва товариства недієздатними органами. У зв'язку з цим пропонується імперативно /але альтернативною нормою/ закріпити в законі колегіальність /існуюче правління з його головою/ та единоначальність /директор або президент/, яка застосовується в товариств з незначною кількістю акціонерів. Така однаковість виконавчих органів потребує додаткового заходу, яким може бути забезпечення постійної дієздатності представницьких органів, які займаються, зокрема, укладенням угод, тобто створюють зобов'язання для товариства та інших осіб. Пропонується встановити, що угоди, укладені від імені акціонерного товариства, визнаються дійсними незалежно від змісту дієздатності виконавчих органів, законна компетенція яких не може бути обмеженою статутом. Це може захистити інтереси як третіх осіб, так і акціонерів.

У параграфі третьому "Правовий режим статутного фонду акціонерного товариства" проаналізовано нормативне регулювання утворення, використання та змін статутного фонду акціонерного товариства. Підкреслюється важливість реалізації в нормах законодавства функцій статутного фонду: первинної матеріальної бази підприємницької діяльності, гарантійної, регулятивної та організаційної функцій. Проте в законодавстві України є окремі норми, в яких необґрунтовано нехтуються перелічені функції, що принижує значущість статутного фонду. Під час дослідження режиму статутного фонду було здійснено вибіркове порівняння законодавства США, Франції, ФРН, Російської Федерації, України, на підставі якого зроблено висновок, що захист інтересів акціонерів більш ретельно забезпечується за законодавством континентальних європейських держав, особливо це стосується контролю акціонерів за змінами статутного фонду, забезпечення реального внесення вкладів до статутного фонду.

На підставі аналізу чинного законодавства України, практики функціонування акціонерних товариств зроблено низку висновків-позицій, а саме:

- з метою забезпечення виконання функцій статутного фонду як первинної матеріальної бази підприємництва та гарантійної функції

можливо припустити застосування в разі банкрутства акціонерного товариства відповідальність акціонерів в розмірі неоплаченої частки вартості акції, якщо акції їм передані безоплатно або за частковою оплатою;

- зміни статутного фонду будь-яким шляхом слід віднести до компетенції визначених імперативно законом органів і закріпити чіткий механізм таких змін;

- в разі здійснення підписки на акції у відкритому акціонерному товаристві в розмірах менших ніж об'явлені в інформації, і при затвердженні меншого розміру статутного фонду на установчих зборах, а також в разі зменшення статутного фонду будь-яким способом, незалежно від виду акціонерного товариства, акціонери, які не згодні з таким рішенням, мають право відмовитися від участі в товаристві, а останнє повинно повернути їм часткові вклади або викупити акції.

Як тенденції регулювання статусу акціонерного товариства, режиму статутного фонду товариства у законодавстві України сформульовані такі положення:

1. В акціонерних товариствах, які мають соціально-економічне значення, законодавством регулюються характер вкладів в статутний фонд товариства, розділ статутного фонду на долі з визначенням їх розміру, що застосовується з метою забезпечення інтересів як акціонерів, так і третіх осіб.

2. Регулювання розміру і характеру вкладів в статутний фонд акціонерного товариства засвідчує наявність і важливість для акціонерного товариства у його подальшій діяльності гарантійної функції статутного фонду.

3. Внесення грошових вкладів найбільш забезпечує виконання статутним фондом функції первинної матеріальної бази підприємницької діяльності.

Дисертант визначає поняття статутного фонду як суми грошових та негрошових /оцінених в грошах/ вкладів учасників акціонерного товариства, яка виконує функції матеріальної бази підприємницької діяльності, гарантійну, регулятивну та організаційну функції.

З розділом статутного фонду на долі поєднано питання визнання суті права власності акціонерного товариства. Дисертант розглянув позиції економістів щодо власності та права власності і дійшов до висновку, що в Законі України "Про власність" види права власності визначені під впливом політико-економічного погляду на власність. Цим пояснюється наявність категорії права колективної влас-

ності, яка не має чіткого теоретичного та законодавчого обґрунтування.

Аналіз, проведений дисертантом, дає змогу придатися до поширених та обґрунтованих поглядів /С.М. Братусь, Я.М. Шевченко/ щодо визнання суб'єктом права власності на майно товариства у правовідносинах права колективної власності єдиного суб'єкта. В дослідженні - це акціонерне товариство. Зроблено висновок, що таким правом може бути тільки право приватної власності.

У четвертому параграфі "Цінні папери акціонерного товариства" аналізується суть специфічного елементу акціонерного товариства - акції, а також розкривається характер облігаційного займу.

Автор використовує особливий підхід до процесу визначення суті акції, розглядаючи її як інструмент фондового ринку і як цінний папір. При аналізі акції з такої точки зору характер акції як цінного паперу /об'єкту цивільно-правових відносин/ має первісне значення у порівнянні з використанням акції як фондового інструменту. Останнє іноді недостатньо обґрунтовано впливає на правову теорію і практику законодавчого регулювання суті та властивостей акції, внаслідок чого і з'явилось в науковій літературі поняття акції як "титула" власності. Але в обох випадках слід враховувати похідність акції від права членства акціонерів, зовнішнім атрибутом якого і є акція.

Підкреслюється спільність деяких рис у визначенні поняття акції, загального поняття цінного паперу, які були сформульовані у різний час Г.Ф. Шершеневичем, В.М. Гордоном, М.М. Агарковим. Дисертант вважає, що в ст. 1 Закону України "Про цінні папери та фондову біржу" необґрунтовано відсутня така риса цінного паперу, як "презентація", що впливає на властивості та обіг і акцій.

Передача акції як іменної, так і на пред'явника відбувається шляхом цесії /що потрібно враховувати і при уведенні бездокументарного обігу акцій/. Завдяки цьому одночасно додержуватиметься публічна достовірність і висока обігодатність акції. Реєстрація нового власника іменної акції у книзі обліку акцій у цьому разі впливатиме тільки на встановлення суб'єкту, перед яким стає зобов'язаним товариство, і не обмежуватиме прав акціонерів по відчуженню акцій.

Незважаючи на це, електронний облік обігу акцій створе деякі проблеми і потребує додаткового законодавчого регулювання.

При дослідженні порядку випуску акціонерним товариством облігацій звернено увагу на відмінність його від випуску акцій. Також

підкреслюється, що, маючи суть позики, випуск облігацій деякою мірою більш обумовлений законодавством, ніж цивільно-правова угода позики або кредиту /передусім наявність реєстрації випуску, обмеженість розміру випуску 25% статутного фонду/.

Для підвищення ефективності облігаційного займу можна зняти обмеження його розміру. Але в цьому випадку забезпечення випуску облігацій можливо здійснювати як загально-правовим засобом - заставою майна товариства, так і використовувати специфічні властивості акціонерного товариства - керування загальними зборами. Враховуючи це, пропонується увести до законодавства, що регулює статус акціонерного товариства, інститут довіреної особи, яка від імені усіх облігаціонерів буде діяти перед товариством, брати участь у загальних зборах акціонерів з правом дорадчого голосу, а в разі невиконання зобов'язань товариством набуває права вирішального голосу у зборах акціонерів.

У п"ятому параграфі "Суб"єктивне право акціонерів на одержання дивідендів" зв'язується зв'язок розподілу прибутку акціонерного товариства з реалізацією права акціонерів на дивіденд, враховуючи вплив цього розподілу на збереження майна товариства.

Акціонери, які володіють простими акціями, набувають право на дивіденд тільки після визначення його розміру загальними зборами при наявності прибутку. У кращому становищі знаходяться володарі привілейованих акцій, які набувають право на дивіденд з моменту придбання акції, без рішення загальних зборів по розподілу прибутку, але це право теж не реалізується за відсутності прибутку. В останньому випадку акціонери стають кредиторами товариства тільки при наявності прибутку /у порівнянні - облігаціонери є кредиторами товариства без будь-яких умов/.

З метою усунення можливих порушень прав акціонерів пропонується увести норму, згідно з якою акціонер стає кредитором товариства з усіма повноваженнями кредитора тільки у разі нарахування дивідендів. Право на неодержаний дивіденд повинно зберігатися протягом преролюзивного терміну /наприклад, 10 років/, який можна орієнтовно пов'язати з терміном існування акцій /їх обігу/ або з наявністю терміну дії купонного листа.

В заключній частині дисертації підкреслюється, що у дослідженні підтверджується теза про необхідність постійного удосконалення законодавчого регулювання правового статусу акціонерного товариства. У цьому процесі слід враховувати як класичні риси акціонерного товариства, так і реагувати на вимоги часу.

Теоретичні висновки дисертанта, зроблені в параграфах роботи, відображені у пропозиціях щодо удосконалення чинного законодавства. Серед основних пропонується внести зміни та доповнення в Закон України "Про господарські товариства" щодо визначення властивостей видів акціонерних товариств, видів підписки на акції, забезпечення прав акціонерів у разі їх відмови від підписки, у випадках зміни розміру статутного фонду. Також пропонується внести зміни в регулювання визначення системи органів управління товариства, їх компетенції, додаткових форм представництва акціонерів.

Пропонується внести зміни та доповнення у норми Закону України "Про цінні папери та фондову біржу", які регулюють обіг акцій, випуск та обіг облігацій, додатково увести норму щодо представництва облігаціонерів.

За темою дисертації опубліковані такі роботи:

1. Глибко С.В. Особенности деятельности хозяйственных обществ как юридических лиц по законодательству Украины //Проблеми розвитку гражданского законодательства и методология преподавания гражданского-правовых дисциплин: Сб. материалов науч.-практ. семинара. -Х., ХИВД, 1993. -С. 92-93. -0,1 друк.арк., на русском языке.

2. Глибко С.В. Правовое положение акционеров по законодательству Украины //Юридична наука і проблеми формування демократичної правової держави Україна: Темат. зб. наук. праць /Відп. ред. М.І. Панов. -К., ІСДО, 1993. -С. 46-54. -0,5 друк.арк., на русском языке.

3. Глибко С.В. Особенности правового режима уставного фонда акционерного общества //Бизнес Информ. -1995. -№ 23-24. -0,5 друк. арк., на русском языке.

Glibko S.U.

Essential signes of company by share.

The dissertation as manuscript for taking master degree in law sciences in 12.00.03 spesiality: civil law, family law, civil procedure, international private law.

National law academy of Ukraine.

Kharkov, 1995.

The dissertation researches the investigation of the problems of legitimate status of company by share as legal form of

Business in Ukraine, the analysis of essential signs of company by share and the manifestation this signs in properties of the legal person, the determination of the conception of company by share.

The propositions of the improvement of company legislation are given on the basis of this investigations.

Глибко С.В. Сущностные признаки акционерного общества.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 - гражданское право; семейное право, гражданский процесс; международное частное право.

Национальная юридическая академия Украины.

Харьков, 1995

В диссертации исследуются проблемы законодательного определения в Украине статуса акционерного общества как организационно-правовой формы предпринимательства, анализируются сущностные черты акционерного общества, их проявление в свойствах юридического лица, дано определение понятия акционерного общества.

На основе исследования сущностных признаков акционерного общества разработаны предложения по совершенствованию акционерного законодательства.

Ключові слова:

акціонерне товариство, корпоративність акціонерного товариства, статутний фонд акціонерного товариства, право членства акціонерів.

Відповідальний випусковий І. М. Товкун

Підп. до друку 20.07 95. Формат 60 × 84 1/16. Папір друк № 2. Друк офсетний. Умов.-друк. арк. 1,0. Облік.-вид. арк. 1,0. Тир. 100 прим. Зам. № 1139. Безплатно.

АТ Поліграфічна фірма „Прінтал“.
310093 Харків, вул. Свердлова, 115.

454786

AB 32.925

AB 32.925